

Онімний простір поеми Івана Франка „Мойсей”

Анотація. У статті проаналізовано власні назви твору, згруповано їх за певними ономастичними полями, засвідчено продуктивність використання онімів різних класів, запропоновано виділити окремі групи онімів.

Ключові слова: онім, онімний простір, текст, міфоніми.

Аннотация. В статье произведен анализ онимной лексики исследуемого произведения, сгруппировано оним по определенным ономастическим полям, секторам и подсекторам, засвидетельствовано продуктивность использования проприативов различных классов, предложено выделить отдельные группы онимов.

Ключевые слова: оним, ономастический простор, текст, мифонимы.

Resume: *The thesis analyzed the proper names of the novel. It is grouped according their onomastic spheres, declared the productivity of usage of onims of different classes and proposed certain groups of onims.*

Key words: *onim, onim space, text, mythonims.*

УДК 81'373.421

Гнучкість та багатство словникового складу мови виявляються насамперед у пропріальній лексиці. Дослідження онімів як одного з різновидів вторинної номінації – одне з найактуальніших питань сучасної лексикології, яке передбачає поєднання семантичного, ономасіологічного та стилістичного аспектів. Зацікавленість мовознавців проблемою пропріативів, їх творення, функціонування, природу, незважаючи на тривалу історію її вивчення, пояснюється багатоаспектністю явища онімної лексики. Багато важливих ланок ономастики неможливо осмислити без з'ясування механізмів номінації, особливо вторинної, що є однією з основних ознак власних назв.

Особливу зацікавленість викликає у мовознавців пропріальна лексика в художньому тексті, зокрема в поетичному. Лінгвостилістичні дослідження тексту через призму онімної лексики дозволяє поглиблено та комплексно охарактеризувати загальні тенденції організації ономастичного простору, оскільки оніми є мовними універсаліями.

Кожному автору притаманна своя особлива манера побудови художньої тканини тексту, зокрема вплітання в неї власних назв з особливими семантико-стилістичними функціями.

Відомо, що за традицією лінгвістика й стилістика ігнорували вивчення слова як інтралінгвального діалогу. Нині мовознавство, взаємодіючи з іншими науками, стало заохочувати дослідників до пізнання свого власного об'єкта, що має на меті з усіх можливих поглядів осягнути природу й сутність мови як засобу пізнання один одного і світу як засобу взаємопорозуміння учасників конкретної комунікативної ситуації та людей, які перебувають на певній просторовій або часовій відстані. Виникнувши на межі різних наук, ономастика виробляє власні методи та методологію досліджень, хоча ще далеко не визначила основних своїх категорій.

Дослідження вітчизняної ономастики художніх текстів має нетривалу історію, оскільки розпочалось лише у другій половині минулого століття. Основними напрямами студій Л. Белея, Ю. Карпенка, В. Калінкіна, О. Фонякової та багатьох інших дослідників стали ономастичний простір художнього тексту, з'ясування функцій онімів у тексті, визначення основних принципів побудови онімного простору тощо. Системність індивідуального стилю залежить від манери думати й особливостей внутрішнього мовлення, тобто ґрунтується на встановленій ще В. Гумбольдтом діалектичній єдності мови й мислення, залежить від концептуальної та мовної картин світу письменника, які особливим чином поєднують загальне з індивідуальним. Розуміння своєї

манери висловлювання передбачає передусім проникнення в сутність художнього тексту, змісту суті форми індивідуально-авторського стилю, особливого способу творити феноменальний, неповторний мовний світ.

На думку Г. Винокура, мова художньої літератури, художній текст є “особливим модусом мови”, який призначений для перенесення значення того особливого роду, котрого мистецтво несе в життя [1, с. 51]. Отже, особливим феноменом мистецтва постає не лише сам художній текст, а й саме слово в тексті художнього стилю.

Онімний простір художнього тексту створює своєрідний нюанс, який органічно вплітається у загальну мовну картину світу митця. Стилістичні особливості онімів залежать від індивідуальної манери письменника, його особистості та культурно-історичної епохи, до якої належить автор.

Більшість дослідників особливу увагу звертають на функціонування, систему, способи введення до тексту власних назв у творах класиків української літератури, однак опис онімів різних класів, які наявні в тексті поеми Івана Франка „Мойсей” донині лишався поза межами інтересів ономастів, проте видається надзвичайно актуальним. Метою нашої статті є аналіз ономастикону вищезазначеного твору.

Ономастичний простір поеми надзвичайно багатий та має строкату структуру. У тексті зафіксовано різні типи онімів які є назвами різноманітних денотатів, і відповідно пропріативи виконують неоднакову стилістичну та номінативну функції.

Цілком природно, що у поемі найбільше зафіксовано топонімів та антропонімів, причому в тексті наявні лише геотопоніми.

Серед топонімічних назв найчисельнішу групу становлять астіоніми –

Коло мурів Салима (4, с.87);

Ось поглянь, які хмари летять,

Від Дамаска й Галаду (4,с.87);

Ось поглянь, червоніють поля

*Труп на рупі усюди:
Се піднявся страшний Вавілон
На загладу Іуди (4, с.87);
Канаана тобі не видать,
Не гнуть гордую спину...(4, с.66);
Чи то він для спокою призвав
З міста Ур з Гаррана
Авраама і плем'я його
На луги Ханаана? (4, с.57);*

Другу за чисельністю серед топонімічних назв групу становлять гідроніми, зокрема пелагоніми – %. Наприклад:

*Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народі вольних колі,
Труснеш Кавказ, вмережишся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волі...(4, с. 49);
А незримий товариш його
Знай потихо говоре:
„Бачиш зеркало чорне внизу?
Се є Мертвеє море...” (4, с. 85).*

Проілюстровані вище пропріативи не єдиний тип гідронімів. У тексті нами також зафіксовано ще й потамоніми. Наприклад:

*Для спокою їх потім водив
По йорданським поділлю?
Семилітнім їх голодом гнав
Аж на береги Нілю? (4, с. 57);
...Тут ще піски й червоні, як ржа,
Голі скелі Моава,
Та за ними синіє Йордан...(4, с. 50).*

Серед наявних геотопонімів можна виділити в окрему групу едитоніми, хороніми та сувереніми:

*Та прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народі вольних колі,
Труснеш Кавказ... (4, с.49).*

Як підгрупа едитонімів, оронімів зафіксовано також монтісоніми:

*Оповідж, як ти був молодим,
Скільки бачив ти дива,
Як стада свого тестя ти пас,
На верхів'ях Хорива (4, с. 73);
І схиляється сонце униз
Вже над Фазга вершини,
І ляга величезнаятінь
Від вершин на рівнини (4, с.81).
По моавських долинах марних
Ось Ізраїль кочує... (4, с.50);
А на захід, у твій Ханаан,
Не поступлю й кроку. (4, с.64);
Авірон радить край Мадіан,
А Датан іще далі... (4, с.55);
І скалами одні: „Вибирать –
На одно всі ми звані.
Най царює над нами вовік
Отой кедр на Лівані”. (4, с.58);
А на зборі Ізраїля синів,
Чість віддавши Ваалу,
Голосистий Датан перепер
Ось яку ухвалу... (4, с. 53);*

*Якби хтів вас в спокою держать,
Наче трупа у крипті,
То ви й досі, як сірі воли,
Гнули б шиї в Єгипті. (4, с.57).*

Трапляються поодинокі випадки функціонування малочисельних топонімів таких як сквалентіоніма:

*Ось століттями йде боротьба
За той шмат Палестини... (4, с. 28) та пенінсулоніма:*

*Най Єгова собі там гримить
На скалистім Сінаю, –
Нам Ваал дасть багатства і власть
У великому краї. (4, с. 63).*

Якщо говорити про антропонімну лексику твору, то насамперед слід зазначити, що, окрім найчастотнішого використання преноменів, автор також вдається до уведення в текст, теонімів та демононімів.

„Особові імена за відношенням до денотатно-номінативної класифікації мають лише структурування за характерними особливостями денотата: в основному розрізняються імена чоловічі і жіночі...” [2, с.123]. У поемі зафіксовано лише чоловічі імена:

*Ось поглянь, червоніють поля,
Труп на трупі усюди:
Су піднявся страшний Вавілон
На загледу Іюди. (4, с.87);
Ще не йшов Авраам з землі Ур
На гарранські рівнини,
А я знав всіх потомків його
До останньої днини. (4, с.90);
Голод духа і жах самоти
І безодні старої...
А Єгошуа зично кричить:*

„До походу! До зброї!” (4, с.93);

Серед них Авірон і Датан

Верховодять сьогодні (4, с.53);

Та коли загрозив їм пророк

Новим гнівом Єгови... (4, с. 53);

...І осягнуть, як честь віддадуть

І Ваалу й Астарті.(4, с.63).

Серед зафіксованих зафіксованих теонімів в тексті наявні такі:

-геросонім:

Про Оріона пісню ти чув,

Про гіганта сліпого... (4, с.83);

-власне теонім:

О Ізраїлю, чадо моє!

Жалься богу Шаддаю! (4, с.71).

До тексту поеми автором було введено два такі демононіма:

...Я Азазель, темний демон пустині... (4, с.77);

Ви б і тілом, і духом своїм

Присмоктались до скиби,

І зловив би вас Маммон у сак,

Як товстючії риби. (4, с.91).

Аналізована пропріальна антропонімна лексика не обмежується лише названими сегментами, у поемі нами зафіксовано ще й етноніми як групові антропоніми. „... Етноніми тісно пов’язані з антропонімами, топонімами і генонемами, тому їх вивченням займається ономастика”. [3, с.].Наприклад:

Ось століттями йде боротьба

За той шмат Палестини:

Амореї, гебреї, хетта,

Амалик, філістини. (4, с.87);

*Глянь на північ, де гори Сіон –
Євусеї кочують, А як крикнуть добре з гори,
Амореї почують...
Одинока долина над ним,
Та тісняться до неї
Амоніти по сей бік ріки, по той бік – хананеї. (4, с.86).*

Як бачимо, проведений аналіз пропріальної лексики, одиниці якої зафіксовано у тексті поеми, засвідчує наявність передусім астронімів, хоронімів, пелагонімів, потамонімів, едитонімів, монтісонімів, суверенонімів, антропонімів (чоловічих), теонімів, демононімів. Трапляються поодинокі випадки функціонування пенінсулоніма та сквалентіоніма.

Отже, аналіз ономастикону досліджуваного тексту, а також потенцій онімів різних класів засвідчує багатство, строкатість та різноплановість пропріальної лексики. Уведення в текст певної кількості онімів та їхньої мети залежить від особистості автора, його індивідуальної мовотворчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винокур Г. О. О языке художественной литературы: Учеб. Пособие для филол. Специальностей вузов / Сост. Т.Г. Винокур. – М.: Высш. школа, 1991. – 448с.
2. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія – Хмельницький: Авіст, 2008. – 548 с.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
4. Франко І Я Украдене щастя / Худож. –оформлювач Б.П. Бублик. – Харків : Фоліо, 2005. – 415.с. – (Укр. класика).ISBN 966-03-2954-7.